

Özgün Makale

COVID-19 Vaka Sayısı Açıklamasına Kamuoyu Tepkisi: Twitter Paylaşımlarının İçerik Analizi

Public Reaction to COVID-19 Case Number Announcement: A Content Analysis of Twitter Posts

Salih Keskin¹, Ahmet Furkan Süner², Neslişah Türe¹, Ahmet Can Bilgin³

1. Uzm. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, İzmir, Türkiye.
2. Uzm. Dr., Çaycuma İlçe Sağlık Müdürlüğü, Zonguldak, Türkiye.
3. Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye.

Öz

COVID-19 pandemisi süresince Türkiye’de kamuoyuna aktarılan bilgilerin doğruluğu ve şeffaflığı konusunda çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle açıklanan vaka sayıları, bu tartışmaların odağı haline gelmiştir. Eleştiriler doğrultusunda, Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, 25 Kasım 2020 tarihinde yaptığı açıklamada tüm vakaların günlük tabloda yer alacağını belirtmiştir. Bu çalışmanın amacı, Bakan Koca’nın açıklamasına kamuoyunun nasıl baktığını anlamak için sosyal medya platformu Twitter’da kullanıcıların tepkilerini analiz etmektir.

Fahrettin Koca’nın 25 Kasım 2020, saat 20.15’teki açıklamasının ardından 24 saat boyunca #vakasayısı hashtag’i ile paylaşılan tweetler çalışmaya alınmıştır. Tweetler, içerik analizi yöntemiyle ayrı ayrı iki araştırmacı tarafından kodlanmış ve oluşturulan kodlar dört araştırmacı tarafından değerlendirilip temalar elde edilmiştir. Nicel analizler, tekrarlayan tweetler elendikten sonra gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada toplam 38412 tweet toplanmıştır. Retweetler

Abstract

During the COVID-19 pandemic, there have been various debates regarding the accuracy and transparency of the information conveyed to the public in Türkiye. Specifically, the reported case numbers have become the focal point of these discussions. In response to criticisms, Minister of Health Fahrettin Koca stated in an announcement on November 25, 2020, that all cases would be included in the daily report. The aim of this study is to analyze the reactions of Twitter users to Minister Koca’s announcement, in order to understand the public perception.

Tweets shared with the hashtag #vakasayısı during the 24-hour period following Fahrettin Koca’s announcement at 20:15 on November 25, 2020, were included in the study. The tweets were coded separately by two researchers using content analysis methods, and the codes generated were reviewed by four researchers to identify themes. Quantitative analyses were conducted after excluding repeated tweets.

Geliş Tarihi / Received: 13.08.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 21.08.2024 Yayın Tarihi / Published: 29.08.2024

Sorumlu Yazar / Correspondence: Salih Keskin. Eposta: skeskinmd@gmail.com

Sorumlu Editör / Handling Editor: Nuray Özgülner

Atf için / Suggested Citation: Keskin, S., Süner, AF., Türe, N., & Bilgin, A. C. (2024). COVID-19 Vaka Sayısı Açıklamasına Kamuoyu Tepkisi: Twitter Paylaşımlarının İçerik Analizi. *Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni (SoSa), YAZ(11)*, 74-89.

(n=29491) çalışmadan çıkarılmıştır. Geriye kalan 8921 tweet nitel analizlerle incelenmiştir. Tekrarlayan tweetler çıkarıldıktan sonra, 8624 tweet üzerinden nicel analizler yapılmıştır. Tweetlerden elde edilen değerlendirmede ulaşılan kodlardan ortaya çıkan temalar “güvensizlik”, “yalan”, “kandırılmak”, “geç kalmak”, “halkın talepleri” dir. Fahrettin Koca, Ekrem İmamoğlu ve Devlet Bahçeli en çok bahsi geçen kişiler, Sağlık Bakanlığı ve Türk Tabipler Birliği de en çok bahsi geçen kurumlardır. Tweetlerin arasında fazlaca sayıda küfür ve hakaret olduğu da görülmüştür. Bakan Koca'nın açıklamasını destekleyen tweetler daha çok yurttaşların bireysel önlemlerine odaklanmıştır.

Sonuç olarak, vaka sayısı tanımındaki değişiklik gibi somut olaylar toplumda farklı görüşlere yol açmış olup, halkın duyduğu güvensizliği ortaya koymuştur. Bu çalışmanın bulguları, pandemi yönetimi konusunda daha şeffaf ve açık bir iletişimin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bilgi eksikliği veya yanlış bilgilendirme, halkın sağlıklı kararlar almasını engelleyebilir ve bu da toplum sağlığı için ciddi riskler yaratabilir.

Anahtar sözcükler: COVID-19, vaka sayısı, Twitter, Sağlık Bakanı, sosyal medya

A total of 38,412 tweets were collected in the study. Retweets (n=29,491) were excluded, and the remaining 8,921 tweets were analyzed qualitatively. After removing duplicate tweets, quantitative analyses were performed on 8,624 tweets. The evaluation of the tweets revealed themes such as “distrust,” “lies,” “deception,” “delay,” and “public demands.” Fahrettin Koca, Ekrem İmamoğlu, and Devlet Bahçeli were the most mentioned individuals, while the Ministry of Health and the Turkish Medical Association were the most mentioned institutions. It was also observed that there were numerous tweets containing profanity and insults. Tweets supporting Minister Koca's statement were more focused on individual precautions taken by citizens.

In conclusion, concrete events like the change in the definition of case numbers have led to diverse opinions in society, revealing the public's distrust. The findings of this study emphasize the need for more transparent and open communication in pandemic management. A lack of information or misinformation can hinder the public's ability to make informed decisions, which can pose serious risks to public health.

Keywords: COVID-19, number of cases, Twitter, Minister of Health, social media

1. Giriş

SARS-CoV-2 virüsünün küresel çapta yayılmasıyla ortaya çıkan COVID-19 pandemisi, yakın dönemde yaşanan en büyük halk sağlığı krizi olmuştur. Bir halk sağlığı krizi olarak pandemi, yalnızca bireyleri etkilemekle kalmamış, aynı zamanda derin toplumsal sonuçlar doğurmuştur (Karataş, 2020). Bu sonuçlar, pandemilerde hükümetlerin kapsamlı yönetim stratejileri oluşturmasını zorunlu hale getirir. Böyle krizlerin yönetiminde bilginin doğru ve zamanında yayılması gibi halk sağlığı etiği ilkeleri önemli rol oynar. Halka açık, doğru ve erişilebilir bilgi sağlamak, bilinçli karar vermeyi sağlar, paniği azaltır ve yetkililere olan güveni artırır (Büken, 2020; Türk Tabipleri Birliği, 2020a).

Türkiye’de COVID-19 pandemisinin yönetimi, özellikle kamuoyuyla paylaşılan verilerin şeffaflığı ve doğruluğu konusunda önemli tartışmalara yol açmıştır (Türk Tabipleri Birliği, 2020b). İlk vaka, 11 Mart 2020’de bildirildikten sonra, Sağlık Bakanlığı pandeminin ilerleyişine ilişkin bilgileri günlük olarak çeşitli medya kanallarında paylaşmıştır. Ancak, verilerin paylaşılma kriterlerinde yapılan habersiz değişiklikler, örneğin vaka sayısının yerine hasta sayısının bildirilmesi gibi, kamuoyunda kafa karışıklığına ve

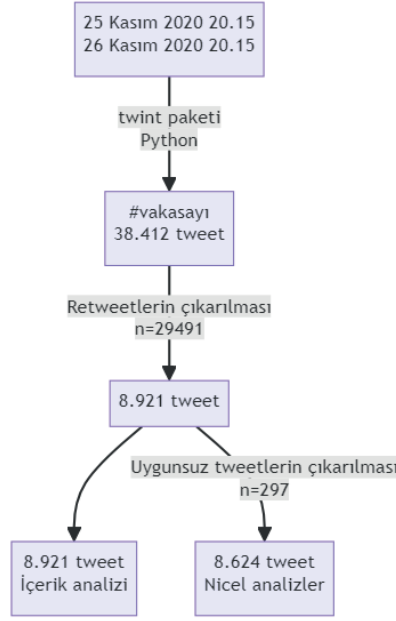
şüpheye neden olmuştur. Bu değişim, sadece semptomatik vakaların “vaka” olarak rapor edildiği ve asemptomatik vakaların kamuya paylaşılan verilerde hesaba katılmadığı ortaya çıktığında tartışmaların odak noktası haline gelmiştir.

Halk sağlığı etiğinde şeffaflık ilkesi, yanlış bilgilendirmenin önlenmesi ve kamu güveninin korunması gerekliliğini vurgulamaktadır (Stivas & Cole, 2023; Türk Tabipleri Birliği, 2020a). Türkiye’de bildirilen ve gerçek vaka sayıları arasındaki tutarsızlıklar, aktarılan bilgilerin güvenilirliği konusunda kamuoyunda endişeler yaratmıştır. Başlıca Twitter (Güncel adıyla X) olmak üzere sosyal medya platformları, bu konuda halkın tepkisini ifade ettiği bir alan olarak öne çıkmıştır. Bu çalışma, Sağlık Bakanı’nın 25 Kasım 2020’de tüm vakaların günlük açıklanan vaka sayısına dahil edileceğine dair açıklamasına halkın tepkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. #vakasayısı etiketiyle 24 saat içinde paylaşılan tweetler, içerik analizi yöntemiyle incelenerek kamuoyunun platformda ifade ettiği temalar ve kodlar değerlendirilecektir.

2. Yöntem

Bu çalışmada, Sağlık Bakanı’nın 25 Kasım 2020 tarihinde saat 20.15’te yaptığı açıklamanın ardından sosyal medya platformu Twitter (X) üzerinde yapılan paylaşımlar incelenmiştir. Çalışma kapsamında, 18 Aralık 2020 tarihinde Python programlama dili ve “twint” paketi (Cody Zacharias, 2020) kullanılarak ilgili tarihten itibaren 24 saat boyunca #vakasayı etiketiyle yapılan Türkçe dilindeki tweetler toplanmıştır. Toplanan tweetlerden, yeniden paylaşılanlar (Retweet) çıkarılarak yalnızca özgün tweetler değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen özgün tweetlerdeki metinler, içerik analizi yöntemiyle 4 araştırmacı tarafından değerlendirilmiş, kodlar ve temalar elde edilmiştir. Araştırmacılar arasında uyum sağlamak ve verilerin doğruluğunu artırmak için elde edilen kodlar ve temalar çapraz doğrulama yöntemiyle kesinleştirilmiştir. Değerlendirme sırasında yalnızca tweetlere ait olan metinler dikkate alınmıştır. Çalışma metninde yer alan aktarımlarda hatalar ve yazım yanlışları düzeltilmemiş tweetlerin yazım dili olduğu gibi korunmuştur. Kelime bulutu oluşturulurken Aksoy ve Öztürk tarafından hazırlanan Türkçe Dolgu Kelimeleri grafikten çıkarılmıştır (Aksoy & Öztürk, 2016/2024) ve Python programlama dili “wordcloud” paketi kullanılmıştır (Mueller, 2012/2023).

Çalışma kapsamında içerik analizine ek olarak tanımlayıcı nicel analizler de gerçekleştirilmiştir. Sayım verisinin değerlendirilmesinde yaratabileceği potansiyel problemlerin önüne geçmek adına aynı metni birden fazla kez paylaşan veya ardışık olarak yedi kelimededen oluşan aynı metni tekrar eden kullanıcılar uygunsuz kullanıcı olarak değerlendirilmiş ve bu kullanıcıların tweetleri nicel analizlerden çıkarılmıştır. Nicel analizler, belirlenen uygun tweetler üzerinden yapılmıştır. Şekil 1, çalışmanın akış şemasını göstermektedir.

Şekil 1. Çalışma şeması

Tweet, Twitter (X) platformunda kullanıcılar tarafından oluşturulan ve 280 karakter ile sınırlı kısa mesajlardır. Tweetler, metin, görsel, video, internet bağlantısı veya hareketli resimler içerebilir. Kullanıcılar, tweetler aracılığıyla düşüncelerini, bilgilerini veya duygularını paylaşabilir ve bu paylaşımlar diğer kullanıcılar tarafından görülebilir ve etkileşim alabilir. Retweetler, bir tweetin başka bir kullanıcı tarafından paylaşılması olarak tanımlanır. Mentionlar, kullanıcıların diğer kullanıcıları tweetlerine dahil etmek için kullandıkları etiketlemelerdir. Hashtag (#), bir tweetin konusunu belirtmek ve diğer kullanıcılar tarafından kolayca bulunmasını sağlamak için kullanılan bir anahtar kelimedir. Emoji, dijital mesajlarda duygu veya durumları ifade etmek için kullanılan küçük resim simgeleridir. Yüz ifadeleri, nesnelere ve semboller gibi çeşitli şekillerde bulunur ve mesajın tonunu belirlemeye yardımcı olur. Araştırmada kullanılan emojiğin anlamları, emoji.all.com internet sitesinden alınmıştır (Qi, 2019). Dolgu kelimeleri (stop words), sık kullanılan ama iptal edildiklerinde ayrıldıkları cümlenin anlamında önemli değişiklikler oluşturmayan sözcüklerdir. Bu, bir, ve, ne, da, de gibi kelimeler dolgu kelimelerine birer örnektir.

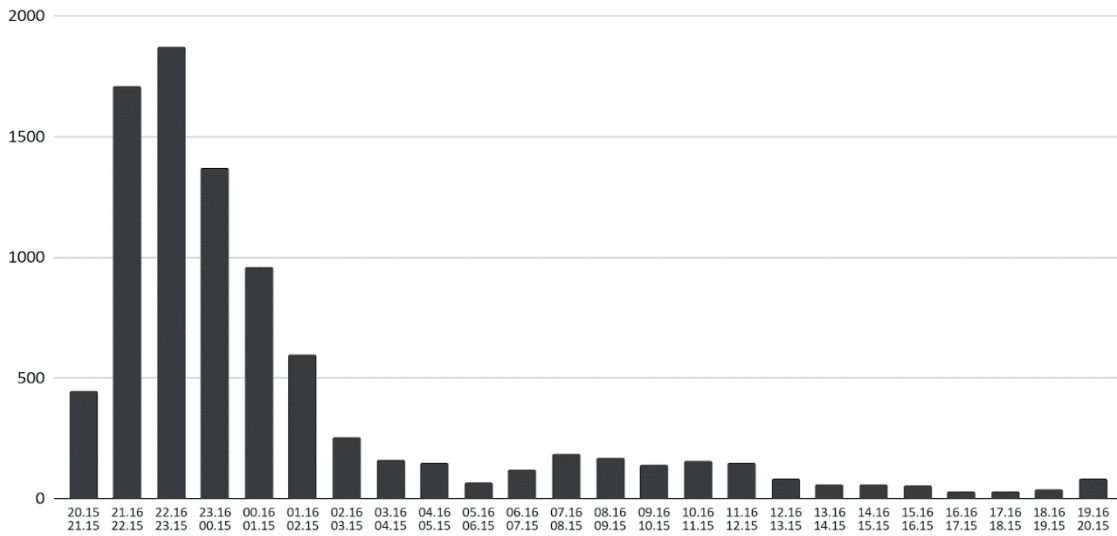
Bu çalışma için etik kurul onayı alınmasına gerek duyulmamıştır.

3. Bulgular

Çalışmada, 25 Kasım 2020 tarihi saat 20.15'ten itibaren 24 saat içinde paylaşılan toplam 38412 Tweete ulaşılmıştır. Bu tweetler arasından 29491 tweet, retweet olduğu için çalışmadan çıkarılmıştır. Belirlenen 8921 özgün tweet içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda, çeşitli temalar ve kodlar ortaya çıkarılmıştır. Nicel analizler yürütülürken uygunsuz kullanıcılar olarak değerlendirilen 38 kullanıcının 297 tweeti analiz dışında tutulmuştur. Nicel analizlerin bulguları geriye kalan tweetler (n=8624) ile sunulmaktadır.

3.1. Nicel bulgular

Tanımlayıcı nicel bulgular 8624 tweet üzerinden sunulmuştur. Paylaşım zamanları incelendiğinde değerlendirmeye alınan tweetlerin %80'inin (n=6955) açıklamanın yapılmasından sonraki ilk altı saatte gönderildiği tespit edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Saat aralıklarına göre atılan tweet sayısı (n=8624)

Tablo 1 tweetlerdeki mentionları göstermektedir. Buna göre mention olarak tweetlere en çok eklenen 5 kullanıcı hesabı, sırayla; @drfahrettinkoca (Sağlık Bakanı Fahrettin Koca), @ekrem_imamoglu (İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu), @ttborgtr (Türk Tabipleri Birliği), @

rterdogan (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan) ve @dbdevletbahceli'dir (Milliyet Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli) (Tablo 1).

Tablo 1. Tweetler içindeki en sık 10 mention (n=8624)

Sıra	Mention	Sayı
1	@drfahrettinkoca	318
2.	@ekrem_imamoglu	244
3.	@ttborgtr	53
4.	@rterdogan	29
5.	@dbdevletbahceli	23
6.	@ziyasehcuk	20
7.	@saglikbakanligi	18
8.	@istabip	17
9.	@tcmeb	12
10.	@tcbestepe	11

Tablo 2, incelenen #vakasayısı hashtag'i dışında tweetlere en çok eklenen diğer hashtag'leri göstermektedir. Tabloya göre tweetlerde yer alan en sık 5 diğer hashtag sırayla şöyledir; #bakanistifa, #vaka28351, #fahrettinkoca, #teşekkürlerimamoğlu ve #covid19 (Tablo 2).

Tablo 2. Tweetler içindeki en sık 10 Hashtag (n=8624)

Sıra	Hashtag	Sayı
1	#bakanistifa	353
2.	#vaka28351	303
3.	#fahrettinkoca	266
4.	#teşekkürlerimamoğlu	223
5.	#covid19	142
6.	#coronavirus	140
7.	#maradona	118
8.	#vaka	108
9.	#bilimkurulu	101
10.	#bakankocaistifa	98

Tablo 3, Tweetlerin tekil olarak içerdiği emojileri göstermektedir. En sık saptanan 5 emoji, sırayla şöyledir; 🤔 (düşünen yüz), 😜 (gözlerini deviren yüz), 😄 (sevinç gözyaşları), 😊 (imalı gülümseme), 🙌🙌🙌 (üç defa el çırpma) (Tablo 3).

Tablo 3. Tweetler içindeki en sık 10 emoji (n=8624)

Sıra	Emoji	Emojinin anlamı*	Sayı
1	🤔	düşünen yüz	45
2.	😜	gözlerini deviren yüz	37
3.	😄	sevinç gözyaşları	26
4.	😊	imalı gülümseme	19
5.	🙌🙌🙌	üç defa el çırpma	18
6.	😬	göz kırpan yüz	18
7.	😞	düşünceli yüz	18
8.	👉	raptiye	17
9.	🙌	el çırpma	15
10.	😄	gülen gözlerle sırtma	15

Şekil 3, dolgu sözcükleri çıkarıldıktan sonra geriye kalan kelimelerin sıklıklarına göre büyükten küçüğe sıralandığı kelime bulutunu göstermektedir. Tüm tweetler içinde en sık tekrarlayan 5 kelime; vaka (n=2099), gerçek (n=1020), sayısı (n=879), yalan (n=625) ve sağlıktır (n=623).

Şekil 3. Kelime bulutu

3.2. Nitel bulgular

Nitel analizler 8921 özgün tweetin içerik analiziyle incelenmesi ile elde edilmiştir. İçerik analizi sonrası elde edilen başlıca temalar; artış nedeni, güvensizlik, şeffaflık, dürüstlük, kaygı, talepler, Sağlık Bakanı, hükümet, Devlet Bahçeli, Ekrem İmamoğlu, Türk Tabipleri Birliği, eğitim, neden gizlendi? Neden açıklanıyor? ve başarı öyküsüdür. Tablo 4’te tüm temalar ve ilişkili kodlar birkaç örnek tweet ile gösterilmiştir.

Tablo 4. Öne çıkan temalar, kodlar ve örnek tweetler

Tema	Kodlar	Örnek tweetler
Artış nedeni	Halkın rehavete kapılması, düğün, taziye, asker uğurlamaları, boşvermişlik, maske ve mesafeye uymama, tatiller, geziler, kafeler, toplu taşıma, okullar, eğitim, turizm ve ekonominin batmaması uğruna	“İnsanlar rakamları az görünce rehavete kapıldı” “Hala fitfitfit tatillere gezmelere gitmeye devam mı”
Güvensizlik, şeffaflık, dürüstlük	Kandırılmak, inanmamak, güvenmemek, şaşırılmamak, aldatılmak, gizlemek	“Artık sözcükleri bile kandıramıyorsunuz” “Zaten belli bir şeydi ben şaşırmadım”
Kaygı	Kime inanacağız? Devlet yalan söyler mi? Şimdi ne olacak? Yakınların kaybı, ölüm	“Toplum yorgun toplum çaresiz” “Bugün gerçek sayıları açıkladığınıza nasıl inanalım”
Talepler	Gerçek ölüm sayılarının açıklanması, karantina ve kapanma talebi, sorumluların yargılanması ve istifası; gerçek ekonomi, enflasyon ve işsizlik rakamlarının açıklanması	“kamufle ettikleri gerçek ölüm Sayılarınıda açıklamak zorundalar artık”
Sağlık Bakanı, Hükümet, Devlet Bahçeli	Bakana sempati, güven, inancın kaybolması, Sağlık Bakanı’na destek, durmadan çalıştı, Zaten söylüyordu, siz anlamıyordunuz. Millet dikkat etmiyor, bakan-devlet ne yapsın? Devlet Bahçeli’nin açıklamaları, Bahçeli’den özür dilemesi talebi	Ekrem İmamoğlu açıklama yapmasa açıklanmayacaktı, İstanbul’daki artışın nedeni: İmamoğlu, neden TTB ve Ekrem İmamoğlu’na saldırdınız? TTB haklı çıktı, alın size vaka sayısı! Ne oldu şimdi, bir şey mi değişti! Vaka sayısına takmak
Ekrem İmamoğlu, Türk Tabipleri Birliği	Okulların açılması, okul öncesi eğitimin sürdürülmesi	“teşekkürlerimamoğlu, teşekkürler Tabipler Birliği sayenizde gerçek vaka sayısını söylemek zorunda kaldılar” “Sahte kahramanlara gerek yok”
Eğitim	Turizm, ekonomi, özel okullar	“Elveda üniversite hayatım , elveda gençliğim. 😊” “Mertçe çıkıp desinler ki ekonomik olarak gerekli önlemleri alamayız,elimizden gelen bu”
Neden gizlendi?	Ekrem İmamoğlu’nun açıklamaları, aşılardan vaka sayılarına göre dağıtılacağı, ilaç-aşı şirketleri kazanç elde etsin diye	“Ekrem İmamoğlu'nun cesareti ve çabası olmasaydı hala 3, 4 binlerdeydi! 😊😊😊😊”
Neden açıklanıyor?	Sürecin iyi yönetilmesi, Dünya bizi kiskanyor, Dünya’da üçüncü, Avrupa’da birinciyiz	“28 Bin vaka var evet çok başarılıyız 😊👍”

Artış nedeni teması altında çoğunlukla kullanıcılar vaka sayılarındaki artışın nedenleri ile ilgili tahmin, gözlem, yorum ve görüşlerini paylaşmışlardır. Bu tema ile ilişkili kodlar; halkın rehavete kapılması, düğün, taziye, asker uğurlamaları; boşvermişlik, maske ve mesafeye uymama, tatiller, geziler, kafeler, toplu taşıma, okullar, eğitim, turizm ve ekonominin batmaması uğruna'dır. Tweetlerin bir bölümü önceden açıklanan sayıların daha az olması sebebiyle halkın rehavete kapıldığını ve koruyucu önlemleri aksattığını iddia ederek salgın yönetimini ve Bakan'ın açıklamasını eleştirmiştir. Artış nedenleri ile ilgili tweetlerdeki bir diğer bakış açısı ise yurttaşların düğün, yemek, gezi, seyahat gibi toplumsal etkinliklere katılmaya devam etmesi veya genel olarak boşvermişlik gibi sebeplerle vaka sayısının bu kadar artmış olabileceği görüşüdür. Ek olarak vaka sayısının açıklanmamasının eğitim, turizm ve ekonomi gibi diğer sektörlerin zarar görmesini engellemek amacıyla tercih edildiği yönünde görüş bildiren tweetler de göze çarpmaktadır.

Güvensizlik, şeffaflık ve dürüstlük teması ile ilişkili kodlar ise kandırılmak, inanmamak, güvenmemek, şaşırmmamak, aldatılmak ve gizlemektir. Bu tema ile ilişkilendirilen tweetlerden çıkarımla kullanıcılar çoğunlukla; önceden açıklanan sayılarla kandırıldıklarını ifade etmektedirler. Örnek olarak "Muhafif kesimin bile güvendiği Sağlık Bakanı gerçekleri açıklamak zorunda kalmış ... hergün insanları kandırdınız" ifadesi salgının ilk haftalarında Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın halkın büyük kesiminin güven duyduğu bir aktör iken bu açıklamayla bu güven ilişkisinin etkilendiğini göstermektedir. Şaşırmmamak ve inanmamak kodları ile ilişkili tweetlerin bir bölümü yönetime duyulan bu güven ilişkisinin açıklama öncesinde de yıprandığını yansıtmaktadır. Bu noktada örnek olarak şu iki tweet sunulabilir: "Zaten belli bir şeydi ben şaşırmadım" ve "Artık sözelcileri bile kandıramıyorsunuz"

Öne çıkan önemli bir diğer tema ise kaygıdır. Bu tema; kime inanacağız? Devlet yalan söyler mi? Şimdi ne olacak? Yakınların kaybı ve ölüm kodları ile ilişkilidir. Tema altında toplanan tweetlerde; geleceğe dair karamsar, önünü göremeyen, kendisinin ya da yakınlarının ölmesinden korkan bir bakış açısı dikkat çekmektedir. "Toplum yorgun toplum çaresiz..." ve "...neyi bekliyorsunuz? Topyekûn ölelim mi" tweetleri bu temaya birer örnek olarak verilebilir.

Talepler teması da tweetler arasında belirginleşmiştir. Gerçek ölüm sayılarının açıklanması, karantina ve kapanma talebi; gerçek ekonomi, enflasyon ve işsizlik rakamlarının açıklanması kodları bu tema altında en sık saptanan kodlardır. Gerçek ekonomi rakamlarının da açıklanması talebi, kullanıcıların yalnızca salgın ile ilişkili verilerden değil ekonomi alanında da açıklanan verilerden kuşku duyduğunu işaret etmektedir. Karantina ve kapanma talepleri bu tema altında göze çarparken özellikle uygunsuz hesaplar olarak adlandırılan kullanıcıların gönderdiği tweetlerde yoğunlaşmak üzere içeriğin genelinde, uygulanan önlemler ve kısıtlamalar nedeniyle geçim sıkıntısı yaşadığını ifade eden tweetler göze çarpmaktadır.

Veriler ile ilgili taleplere bu iki örnek verilebilir: “.. kamufle ettikleri gerçek ölüm Sayılarınıda açıklamak zorundalar artık” ve “hızınızı almışken gerçek enflasyon ve işsizlik oranını açıklayın..” Bu tweetler ise kapanma talebi ve aksi yöndeki görüşlere birer örnektir: “...her eve ateş düşmeden on günlük bir kapanma gerekiyor...” ve “KAPATILAN ESNAF NASIL GEÇİNECEK”

Açıklamayı yapan kişi olarak Sağlık Bakanı Fahrettin Koca da çok sayıda tweete konu olmuştur. Türk Tabipleri Birliği'ne yönelik önceki açıklamaları nedeniyle MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli de tweetlerde yer almıştır. Sağlık Bakanı, Hükümet, Devlet Bahçeli adıyla birleştirilen bu temayla ilişkili en çok şu kodlar göze çarpmaktadır: Bakana sempati, güven, inancın kaybolması, Sağlık Bakanı'na destek, durmadan çalıştı; zaten söylüyordu, siz anlamıyordunuz; millet dikkat etmiyor, bakan-devlet ne yapsın? Devlet Bahçeli'nin açıklamaları ve Bahçeli'den özür dilemesi talebi. Bu temayla ilişkili bazı tweetler şöyledir: “@drfahrettinkoca ... halbuki çok iyi başlamıştınız ... milletin kafasını karıştırıp bir türlü doğru rakamları vermediniz. Bugüne kadar mazeretleri siz ürettiniz. Geçmiş olsun..” “... herkes size güveniyordu. Biz size kahraman gözüyle baktık ama olmadı bu.” “Ne tantana yapıyorsunuz adam zaten söyledi evde hafif atılanları vaka sayısı olarak yazmıyoruz diye” ”İnsanlar bu sayılar doğru değil deyince vatan haini ilan ediyordunuz ne oldu da 1 günde 28000 oldu bu sayı”. Bu tweetler dışında dikkat çekici bir diğer olgu ise Sağlık Bakanı Fahrettin Koca için yapılan hipokrat yemini hatırlamasıdır. Hipokrat yemini 33 farklı tweete konu olmuştur. Bazı örnekler şöyledir: “ ... Ne de olsa Hipokrat yemini etmiş bir insan ...” ”Hipokrat yemininize uymadınız! Artık güvenilir bir doktor ... değilsiniz”

İki gün önce yaptığı vefat sayısı karşılaştırmasıyla vaka sayısı açıklamasıyla ilişkilendirilen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu ve süreç boyunca vaka-hasta sayılarının gerçeği yansıtmadığını iddia eden Türk Tabipleri Birliği de bu tweetlere konu olmuştur. Bu iki aktör, ortak temada birleştirilmiş ve şu kodlar ile ilişkilendirilmişlerdir; Ekrem İmamoğlu açıklama yapmasa açıklanmayacaktı, İstanbul'daki artışın nedeni: İmamoğlu, neden TTB ve Ekrem İmamoğlu'na saldırdınız? TTB haklı çıktı, vaka sayısına takmak, alın size vaka sayısı! ve ne oldu şimdi, bir şey mi değişti! “teşekkürlerimamoğlu, teşekkürler Tabipler Birliği sayenizde gerçek vaka sayısını söylemek zorunda kaldılar” ve “Türk tabipler birliğinin siyasi tavrını sevmesemde adamların dedikleri doğru çıktı ...” örneklerinde de görüldüğü gibi bir grup tweet bu iki aktörü ve açıklamalarını desteklerken “Bakan Koca' nın açıklamalarını nasıl da inamoğlu ile ilişkilendirebilirsiniz? ... İstanbulda Otobüslerde üst üste binen insanlara çare bulun önce...” ve “... Sahte kahramanlara gerek yok...” örnekleri ise bu aktörlerin açıklamayla bir ilişkilendirilemeyeceğini savunmaktadır. Bu aktörlerin tutumunu ve açıklamalarını eleştiren tweetler, genellikle Sağlık Bakanı'nın açıklamasını destekler ya da savunur içeriktedir. Bu tweetler ek olarak bu yöndeki argümanların incelenebilmesi fırsatı tanımaktadır. Bazı örnekler şöyledir: “... Sayı Bilinen bir gerçektir zaten neyin tantanasını yapıyorsunuz bu kadar.” “Evet sonunda gerçek vaka sayılarını öğrendik ve virüs bitti! Kına yaktınız umarım ama pardon sizin derdiniz salgın değil ki

siyasi malzemeniz elinizden alındı üzgünsünüzdür” “Adam bu zamana kadar açıklamadı . Ama millet çığrından çıkınca tedbir alsınlar diye açıkladı. Bunda nasıl bir sorun görüyorsunuz. Açıklamadı diye dolar mı arttı” “Vaka sayıları ile hükümete yüklenmek aptallıktır. Hangi ülke sayıları tam açıklıyor ki? Esnaf batma noktasına gelmiş, dolar arttıkça artıyor, bide bunun üstüne ülkede şu kadar vaka var deyip hepten piyasayı allak bullak mı etsinler? Muhalefete hava hoş, sayıları tam” “Vaka sayılarının doğru açıklanmadığı için insanların covid olduğunu düşünen bir kitle var. Adam başından beri ikaz ediyor ve ... anlatıyor”. Bu verilerin zaten açıklanmaması gerektiği ve hiçbir ülkede açıklanmadığı iddiaları, insanların hastalanmaları ile vaka sayısı açıklanmaması arasında bir ilişki kurulamayacağı, bu rakamların açıklanmasıyla ekonominin zarar görebileceği, zaten bilinen bir gerçek olduğu, milletin çığrından çıkmış olması ve artık tedbir alınması gerekliliği bu alanda belirginleşen bazı argümanlardır.

Okulların açılması, okul öncesi eğitimin sürdürülmesi kodları ise Eğitim teması ile ilişkilendirilmiştir. “evet okullar artık bi 5 yıla falan açılır ..” “Elveda üniversite hayatım , elveda gençliğim. ☹️” örnekleri üniversitelerin açılmayacağına dair öngörüler ve gelecekteki sosyal hayata katılıma dair karamsar bir görüşü yansıtırken “20 yaş altının sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu saatlerde okul öncesi yaş grubu ile dışarda okullardayız.. Duyun sesimizi artık.” örneği, diğer kademelerde eğitime ara verilmişken okul öncesi eğitimin devam ediyor olmasını eleştirmektedir.

Vaka sayısının şimdiye kadar neden gizlendiği ve artık neden açıklanmaya başladığı konuları da birer tema olarak belirginleşmiştir. Turizm, ekonomi, özel okullar gibi kodlar neden gizlendi teması altında belirginleşirken Ekrem İmamoğlu'nun açıklamaları, aşılarda vaka sayılarına göre dağıtılacağı ve ilaç- aşı şirketleri kazanç elde etsin diye kodları neden açıklanmaya başladığı teması altında belirginleşerek bazı savlar öne sürmektedir. “Aylardır ilk kez ağızlarından Antalya çıktı. Çünkü neden? Çünkü turizm sezonu bitti” “Mertçe çıkıp desinler ki ekonomik olarak gerekli önlemleri alamayız, elimizden gelen bu” “Turizm sezonu kapandı, özel okullar velilerle senet yapıp garantiye alındı...” tweetleri neden gizlendi temasına örnek olarak sunulabilir. Vakaların neden gizlendiği konusunda görüş bildiren tweetlerden yola çıkılarak şu iki savın belirginleştiği söylenebilir: Önlemler için yeterli maddi kaynak olmaması ve turizm sektörünün çıkarlarının korunması. Bu tema altında İstanbul Tabip Odası (@istabip) tarafından paylaşılan bir tweet ise kullanıcılar tarafından sıkça alıntılanmıştır. İlgili tweet şöyledir: “Salgında on binlerce yurttaş hayatını kaybetti. “Başarı hikayesi” uğruna dokuz aydır gerçekleri gizlediler. Bütün anlattıklarının KOCA bir yalan olduğu açığa çıktı.” Bu görüş verilerin saklanması politik bir boyutu da olduğunu iddia etmektedir.

Neden açıklanıyor temasıyla ilişkili tweetler değerlendirildiğinde ise açıklanma sebebinin İBB Başkanı'nın yaptığı karşılaştırma olduğunu iddia eden tweetler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

“...Ekrem İmamoğlu'nun cesareti ve çabası olmasaydı hala 3, 4 binlerdeydi! 🤔🤔🤔🤔” tweeti bir örnek olarak verilebilir. “Dünya sağlık örgütü aşının dağıtımını adil olacak dedi.kimin vaka sayısı fazla ise aşı dağıtımını vaka sayılarına göre yapılacak. iyi zamanda gerçekler açıklandı 🤔🤔🤔🤔🤔🤔” “#vakasayısı açıklandığına göre bir kaç gün içinde min 250tl den aşılardan satışa çıkacak.” örnekleri de farklı görüşleri yansıtmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ya da Dünya Bankası'nın yardım ve destek vereceği iddialarının açıklanma sebepleri arasında yer aldığı görülmektedir.

Belirginleşen bir diğer önemli tema ise başarı hikayesidir. Bu tema altında incelenen tweetlerin büyük çoğunluğu ironi içermekte ve çeşitli yönlerden salgın yönetimini tiye almaktadır. Sürecin iyi yönetilmesi, Dünya bizi kışkırtıyor, Dünya'da üçüncü, Avrupa'da birinciyiz gibi kodlar belirginleşmiştir. “28 Bin vaka var evet çok başarılıyız 🤔👍” “Başarı hikayesi uğruna ...” “Yıllar sonra avrupada herhangi birşeyde zirvedeyiz.Dünya da ise 3. Tıpkı 2002 dünya kupası gibi” “Avrupa bizi kışkırtıyor ilk 3te yiz” tweetleri bu temaya örnek gösterilebilir.

Temalardan bağımsız olarak tüm tweetler ele alındığında ironi, göndermeler ve kelime oyunlarına çok defa başvurulduğu görülmektedir. Bu göndermelerde, güncel televizyon veya internet dizileri, atasözleri ve deyimler, aktörlerin önceki açıklamaları sık başvurulan alanlardandır. Güncel bir televizyon dizisinden alınan bir replik “meğer ne çok vaka sığdırmışsın içine” şeklinde değiştirilerek çok sayıda birbirinden bağımsız kullanıcı tarafından paylaşılmıştır. “Mızrak çuvala sığmıyor” ve “gerçeklerin er geç ortaya çıkmak gibi bir huyu vardır” atasözleri de çok sayıda bağımsız kullanıcı tarafından paylaşılan bazı ifadelerdir. Dikkate değer bir diğer unsur ise #plandemityatrosu ve #plandemiyibitir hashtaglerini içeren paylaşımlardır. Bu tweetlerde COVID-19 salgınının bir komplo teorisi olduğu iddia edilmekte, aşılardan ilaçların yararsız oldukları ve ilaç şirketlerinin para kazanmak için salgın koşullarını yarattıkları iddia edilmektedir. Aşı karşıtlığı olgusuyla da birlikte incelenebilecek bu durum için şu tweet örnek olabilir: “Grip, zatürre ve her Gribal enfeksiyonu ‘kovid’ olarak değerlendirdiğiniz için daha fazlayıda bulur sayın SALGIN bakanı. Aşı için tarih verdiniz ya, korku pompalamayı devam. Yemiyoruz. İnanmıyoruz. #plandemityatrosu gibi sizde”

Uygunsuz hesaplar olarak değerlendirilerek sayısal analizlerden çıkartılan hesapların tweetlerinin önemli bir bölümü salgın koşulları sebebiyle müsabakaları ertelenen amatör spor kulüplerinin mağduriyetleri ile ilgilidir. Bir diğer bölümünün ise olayın haberini paylaşan tweetlerden oluştuğu görülmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın 25 Kasım 2020'de yaptığı vaka sayısı ile ilgili açıklama ve bu açıklamanın bir sosyal medya aracı olan Twitter'a yansımaları değerlendirilmiştir. Buna göre nitel analizlerde, Bakan Koca, güven, verilerin neden saklandığı ve salgının artış nedeni konuları ön plana çıkmaktadır.

Bakan Koca ve salgın yönetimi ile ilgili; kandırılmak, inanmamak, güvenmemek, aldatılmak ve gizlemek kodları belirginleşmiştir. Türkiye'de salgın boyunca yönetim görevini Sağlık Bakanı üstlenmiştir. Sağlık Bakanı'nın verilerin aktarılmasındaki önemi, salgının Türkiye'de görülmediği zamandan başlayıp, tüm süreç boyunca devam etmiş ve halkın en önemli bilgiye erişim kanalı olarak ön plana çıkmıştır. Bu durum uluslararası düzeyde de dikkat çekmiş ve Fahrettin Koca'nın 2021 yılının 'Sağlık Çalışanları Yılı' ilan edilmesi önerisi Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilmiştir. Bu yönetici ve lider konumu zamanla pekişmiştir. Öyle ki, DSÖ, salgının başlarında örnek olabilecek rakamlar açıklayan Türkiye'nin salgını iyi yönettiğini açıklamıştır (Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2020). Daha sonraki süreçte yaşanan vaka sayılarının gerçeği yansıtmadığı tartışmaları sonucunda; DSÖ, Türkiye'ye vaka sayılarının raporlanmasını rehberlere uygun yapması çağrısında bulunmuştur (World Health Organization Turkey, 2020). Çalışmada elde edilen kamuoyunun paylaşımları Sağlık Bakanına duyulan güvenin zedelendiği yönündedir. Salgınlarda toplumla temel dayanak olarak güven ilişkisinin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi çok önemlidir (Türk Tabipleri Birliği, 2020a). Pandemi yönetimi kriz ve risk yönetimini içerir (Büken, 2020; Turan & Çelikyay, 2020). Bu yönetimin bir bütün olarak şeffaf ve net olması istenmektedir (Türk Tabipleri Birliği, 2020a). Salgın, toplumsal bir olgudur, bu sebeple salgın ile mücadelede yurttaşların katılımı da gereklidir. Toplumun doğru ve sürekli bilgilendirilmesi ile bu katılım pekiştirilebilir. Ayrıca; COVID-19 ile ilgili kaynakların ve bilgi kanallarının kullanımı için doğru, güvenilir ve kanıta dayalı bilgilerin zamanında sağlanması, bu hastalıkla mücadelede hızlı ve düşük maliyetli bir stratejik yaklaşım olabilir (Abdekhoda vd., 2022). Yönetime duyulan güvensizlik, salgın ile mücadeleye zarar verebilir, önlemlere uyum sorunları yaratabilir. Bu sebeple salgın durumunda güvenilir, şeffaf, katılımcı ve merkezi bir yönetim için bilginin toplanması ve doğru biçimde sunulması önemlidir.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise verilerin neden saklandığını açıklamaya çalışan argümanlardır. Vaka sayısının gizlenmesi için sunulan başlıca gerekçeler şunlardır: Daha kapsamlı önlemler için yeterli maddi kaynak olmaması, turizm ile eğitim sektörünün çıkarları ve ulusal çıkarların korunması. Bu argümanların savunulduğu tweetlerde maddi kaynak eksikliğinin sebebi olarak ekonomi politikaları gösterilmiştir. Turizm ve eğitim sektörünün çıkarları ile ilgili tweetlerde ise; eleştiri noktası, halk sağlığı yerine bu sektörlerin öncelendiği iddiasıdır. Vaka sayılarının saklanması altında yatan nedenin ulusal çıkarların korunması olduğunu savunan görüşler de saptanmıştır. Vaka sayısının neden paylaşılmaya başladığını açıklamaya yönelik argümanlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı'nın yaptığı

vefat sayısı karşılaştırması ekseninde toplanmıştır. Göze çarpan diğer önemli iddialar ise şöyledir: uluslararası düzeyde aşuların vaka sayılarına göre dağıtılacağı, ilaç-aşı şirketlerinin satışlardan kazanç elde edeceği ve Dünya Bankası'nın vaka sayısına göre yardım yapacağı. Bu iddiaların yanında tüm içerik değerlendirildiğinde “plandemi” ve “plandemi tiyatrosu” gibi bazı ifadeler göze çarpmaktadır. Salgının gerçek olmadığı ya da belli çıkar odaklarının kazanç elde etmek amacıyla salgını planladıkları iddiaları yurttaşların önlemlere uyumunu düşürebilir, salgın ile mücadelede sorunlara yol açabilir. Toplumun doğru ve sürekli bilgilendirilmesi ile infodeminin önüne geçilebilir. Yanlış bilgilendirme yeni bir olgu olmasa da günümüzde sosyal medyada hızla yayılabilir ve potansiyel olarak dünya nüfusunun yarısından fazlasına ulaşabilir (Gabarron vd., 2021).

Değerlendirme sonucunda vaka sayısındaki artış nedenleri ile ilgili de çok sayıda paylaşım yapıldığı görülmüştür. Halkın rehavete kapılması, bireysel boyutta önlemlere uyulmaması ve sosyal hayatın devam ettirilmesi kodları bu tema altında belirginleşmiştir. Halkın rehavete kapılması söylemi ile vaka sayılarının olduğundan daha düşük açıklanması sebebiyle yurttaşların risk algısının düştüğü ve bu durumun vaka sayısını artırdığı iddia edilmektedir. Paylaşımlara göre vaka sayısındaki artışın iki önemli sorumlusu yöneticiler ve tedbir almayan yurttaşlar olarak tarif edilmiştir. Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı ise; pandemilerin yönetiminde asıl sorumlunun Sağlık Bakanlığı olduğunu ifade etmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019). Bu bağlamda bir diğer önemli örnek ise şöyledir: “28k olsa bile 35-40k açıklamak lazım çünkü cahili korkutmadan kontrol edemezsin”. Bu örnekte yer alan “korkutmadan kontrol edemezsin” ifadesi önemlidir. Salgın yönetiminde, korku ve paniğe hiçbir koşulda yer verilmemelidir. Bunun salgının bir parçası olduğu düşünülmelidir ve yurttaşların sahte haberlere, özellikle de COVID-19 ile ilgili yanlış haberlere inanması önlenmelidir (Schuetz vd., 2021). Kaygılar teması da bu bağlamda incelenebilir. Belirginleşen, kime inanacağız? ve devlet yalan söyler mi? kodları dikkate değerdir. Bu durum yalnızca salgın ile olan mücadeleye değil yurttaş-devlet ilişkisine de zarar verebilir. Çünkü; devletin sorumluluk alanı bulaşıcı hastalıklar ile sınırlı değildir. Şeffaf ve katılımcı bir yönetim anlayışı, kurumların ve makamların güvenilirliğinin korunması için önemlidir. Yurttaşların yanlış bilgiler nedeniyle olan geçmiş deneyimleri COVID-19 pandemisindeki halk sağlığı yetkilileri tarafından paylaşılan bilgilere yaklaşımlarını etkileyebilir (Ferreira Caceres vd., 2022). Buradan çıkarımla, halkın yetkililere olan güvenine bağlı olarak, bilgi salgınlarının zararının büyüyebileceği söylenebilir (Barua vd., 2020; Pomeranz & Schwid, 2021). Çalışmada değerlendirilen paylaşımlar salgın yönetiminde yalnızca sağlık değil kamu otoritesinin tüm aktörleriyle bir güven ilişkisi kurulmasının önemi vurgulamaktadır. Enflasyon gibi ekonomik verilere duyulan güvensizlik halkın katılımını etkileyerek ne kadar iyi yönetilse de pandemiyle mücadeleye zarar verebilir. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'ya hekim kimliğinden dolayı yapılan Hipokrat yemini hatırlatması da incelemeye değerdir. Bu hatırlatmalar, hipokrat yemini etmiş birisi mutlaka doğruyu söylemelidir, söyleminde ortaklaşmaktadır.

Bu çalışmada bazı kısıtlılıklar bulunmaktadır. Toplumun vaka sayısının açıklanmasına olan tepkisi Twitter

üzerinden yalnızca #vakasayısı hashtagi bağlamında değerlendirildiği için bu hashtagi kullanmayan kullanıcıların değerlendirmesi yapılamamıştır. Çalışmada yalnızca 25 Kasım 2020 saat 20.15 - 26 Kasım 2020 saat 20.15 zaman dilimindeki tweetler değerlendirilmiştir. Tweetlere, olaydan bir süre sonra, 18 Aralık 2020 tarihinde ulaşılmıştır. Bu sebepten dolayı silinen bazı tweetler elde edilememiş olabilir. Değerlendirilen tweetlerin içine eklenmiş olan görüntü ve videolar ise çalışma kapsamında incelenememiştir.

Sonuç olarak; vaka sayısı tanımındaki değişiklik gibi somut bir olgu hakkında toplumda görüş ayrılıkları görülmektedir. Yönetimin şeffaflık ilkesi gereğince yapılması ve bu bağlamda halkın doğru bilgi edinme hakkının sağlanması önemlidir. Şeffaf ve katılımcı bir yönetim anlayışı, yalnızca salgın gibi önemli toplumsal olaylarda değil her koşulda, kurumların ve makamların güvenilirliğinin korunması için önemlidir.

Çıkar çatışması: Bu çalışmada, çıkar çatışması veya çatışması yoktur.

Finansal destek: Çalışma için aynı katkı veya parasal destek alınmamıştır.

Bilgi: Bu çalışmanın ön bulguları, sözlü bildiri olarak; 2. Uluslararası Etik Kongresinde sunulmuş ve kongre kitapçığında tam metin olarak yayınlanmıştır.

Kaynaklar

- Abdekhoda, M., Ranjbaran, F., & Sattari, A. (2022). Information and information resources in COVID-19: Awareness, control, and prevention. *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 363-372. <https://doi.org/10.1177/09610006211016519>
- Aksoy, A., & Öztürk, T. (2024). Türkçe Dolgu Sözcükleri [Python]. <https://github.com/ahmetax/trstop> (Original work published 2016)
- Barua, Z., Barua, S., Aktar, S., Kabir, N., & Li, M. (2020). Effects of misinformation on COVID-19 individual responses and recommendations for resilience of disastrous consequences of misinformation. *Progress in Disaster Science*, 8, 100119. <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2020.100119>
- Büken, N. Ö. (2020). COVID 19 Pandemisi ve Etik Konular.
- Cody Zacharias. (2020). Twint (2.1) [Software]. <https://github.com/twintproject/twint>
- Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. (2020). Turkey's response to covid-19: First impressions. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/335803/WHO-EURO-2020-1168-40914-55408-eng.pdf>
- Ferreira Caceres, M. M., Sosa, J. P., Lawrence, J. A., Sestacovschi, C., Tidd-Johnson, A., Rasool, M. H. U., Gadamidi, V. K., Ozair, S., Pandav, K., Cuevas-Lou, C., Parrish, M., Rodriguez, I., & Fernandez, J. P. (2022). The impact of misinformation on the COVID-19 pandemic. *AIMS Public Health*, 9(2), 262-277. <https://doi.org/10.3934/publichealth.2022018>
- Gabarron, E., Oyeyemi, S. O., & Wynn, R. (2021). COVID-19-related misinformation on social media: A systematic review. *Bulletin of the World Health Organization*, 99(6), 455. <https://doi.org/10.2471/BLT.20.276782>
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), Article 1.
- Mueller, A. C. (2023). Wordcloud (1.9.1) [Python]. <https://github.com/amueller/wordcloud> (Original work published 2012)

- Pomeranz, J. L., & Schwid, A. R. (2021). Governmental actions to address COVID-19 misinformation. *Journal of Public Health Policy*, 42(2), 201-210. <https://doi.org/10.1057/s41271-020-00270-x>
- Qi, J. (2019, Şubat 1). Ana Sayfa | Emoji Sözlüğü | EmojiAll Türkçe Resmi Web Sitesi. *Emoji Sözlüğü*. <https://www.emojiall.com/tr>
- Schuetz, S. W., Sykes, T. A., & Venkatesh, V. (2021). Combating COVID-19 fake news on social media through fact checking: Antecedents and consequences. *European Journal of Information Systems*, 30(4), 376-388. <https://doi.org/10.1080/0960085X.2021.1895682>
- Stivas, D., & Cole, A. (2023). The importance of trust and transparency in managing the COVID-19 pandemic. Evidence from sixteen EU member states. *Journal of Contemporary European Studies*, 0(0), 1-18. <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2193733>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). T.C. Sağlık Bakanlığı Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı. T.C. Sağlık Bakanlığı. https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf
- Turan, A., & Çeliükay, H. H. (2020). Türkiye’de KOVID-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.33712/mana.733482>
- Türk Tabipleri Birliği. (2020a). Salgınlara Yönelik Türk Tabipleri Birliği Etik Kurulu Görüşü. https://www.ttb.org.tr//makale_goster.php?Guid=4da9a49c-7674-11ea-b329-aa051764b049
- Türk Tabipleri Birliği. (2020b). Türk Tabipleri Birliği COVID-19 Pandemisi 8. Ay Değerlendirmesi. https://www.ttb.org.tr/kollar/COVID19/haber_goster.php?Guid=19431d58-241d-11eb-a1e1-3f428dfd4b81
- World Health Organization Turkey. (2020, Şubat 10). Harmonizing data reporting on COVID-19 across the European Region. <https://archive.is/zuYNR>